

– *ценностное отношение к здоровью*, предполагающее наличие у индивида активной жизненной позиции: осознание здоровья высшей категорией в иерархии общечеловеческих ценностей;

– осуществление индивидом *здоровьесберегающей деятельности* – собственной активности личности, направленной на сохранение и укрепление здоровья;

– субъективное *переживание и убеждение* в значимости своих здоровьесберегающих действий для себя и окружающих;

– установление индивидом *межличностных отношений*, которые находят свое проявление в умении противостоять стрессовой ситуации и помочь справиться с ней другому; в положительном влиянии на людей, имеющих вредные привычки; в пропаганде здорового образа жизни среди окружающих своим личным примером и разъяснительными действиями.

Научно доказано, что представления, знания, умения, навыки, активность, потребность и убеждения представляют собой *качества личности* (В.Ф. Бехтерев, В.М. Коротов, И.С. Марьенко, А.В. Петровский, И.Ф. Харламов, М.Г. Ярошевский и др.) как индивидуальные особенности человека, которые проявляются в деятельностном отношении индивида к окружающему миру, обществу и к самому себе. Интеграция данных качеств раскрывает индивидуальный путь формирования личности. Отсюда следует, что культура здоровья личности представляет собой *интегративное личностное качество*, которое формирует *устойчивое здоровьесберегающее поведение* (устоявшийся здоровый образ жизни) человека в обществе.

Таким образом, промежуточные результаты научной рефлексии позволяют уточнить сущность понятия «культура здоровья личности». На наш взгляд, культура здоровья личности – *это социально значимая составляющая общей культуры, интегративное качество личности, которое обуславливает ценностное отношение индивида к своему здоровью и формирует его устойчивое здоровьесберегающее поведение в обществе.*

Список использованных источников:

1. Айзман Р.И. Медико-биологические и социальные аспекты здоровья. / Р.И. Айзман, А.Я. Тернер // Физиологические основы здоровья. – Новосибирск : Лада, 2001. – С. 19–35.
2. Березовская Р. А. Исследования отношения к здоровью: современное состояние проблемы в отечественной психологии / Р. А. Березовская // Вестн. СПбГУ. – 2011. – Вып. 1 (12). – С. 221.
3. Бодалев А.А. Психология о личности / А.А. Бодалев – М. : МГУ, 1988. – С. 38-61.
4. Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье / И.И. Брехман. – 2-е изд., доп., перераб. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.
5. Вайнер Э.Н. Валеология : учеб.для вузов / Э.Н. Вайнер. – 9-е изд. – М. : Флинта ; Наука, 2011. – 448 с.
6. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб.пособие / О.С. Васильева. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
7. Глинянова И.Ю. Формирование у студентов педагогического ВУЗа основ к готовности к валеологической работе со школьниками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И.Ю. Глинянова. – Волгоград, 1995. – С. 28–43.
8. Кабаян О.С. Системный подход к развитию культуры здоровья школьников в биологическом образовании / О.С. Кабаян // Вест. Адыг. гос. ун-та. Сер. «Педагогика и психология». – 2010. – Вып.1. – С. 60–68.
9. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
10. Скумин В.А. Культура Здоровья : Избранные лекции / В.А. Скумин. – Чебоксары : К Здоровью через Культуру, 2002. – 264 с.
11. Трещева О.Л. Характеристика культуры здоровья личности с позиций системного подхода / О.Л. Трещева, А.Г. Карпеев, О.В. Крижевецкая, А.А. Трещенко // Омск. науч. вестн. «Физическая культура и спорт». – № 1 (125). – 2014. – С. 154–203.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНИХ ТВОРЧИХ СПРАВ
Жанна Лещенко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF JUNIOR PUPILS AT DIFFERENT STAGES OF ORGANIZATION OF COLLECTIVE CREATIVE AFFAIRS

Zhanna Leshchenko, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Досліджено проблему лідерства та лідерських якостей у сучасному психолого-педагогічному дискурсі. Доведено важливість розвитку лідерських здібностей у молодшому шкільному віці. Обґрунтовано значення колективної творчої діяльності в процесі виявлення лідера дитячого колективу та формування його домінуючих якостей.*

***Ключові слова:** лідер, лідерство, лідерські якості, лідерські здібності, колективна творча діяльність.*

***Abstract.** The problem of leadership and leadership qualities in modern psychological and pedagogical discourse is explored. The importance of developing leadership skills at junior school age has been proved. The importance of collective creative activity in the process of identifying the leader of the children's team and forming its dominant qualities is substantiated.*

***Key words:** leader, leadership, leadership qualities, leadership abilities, collective creative activity.*

На сучасному етапі реформування нової української школи відбувається переосмислення мети і завдань виховання, на перший план виходить необхідність формування соціально значимих якостей, серед яких важливими є лідерські, організаторські, які забезпечують особистості можливість досягнення життєвого успіху. Проте до кінця не вирішеним ще залишається питання виявлення лідерів у молодшому шкільному віці та пошук шляхів і засобів розвитку лідерських якостей у дітей в різних видах діяльності. З огляду на це актуальності набуває колективна творча діяльність учнів, у процесі якої створюються умови для розвитку активності, ініціативності, наполегливості, відповідальності, які в сукупності утворюють лідерський потенціал особистості.

Лідерство як соціально-психологічне явище, лідер як сильна й харизматична особистість, стосунки між лідером і колективом були предметом дискусійного обговорення в філософських студіях, починаючи з античності й до наших часів. З утвердженням психології як науки започатковані дослідження лідерства як наукового феномену, до природи і пояснення якого існує декілька підходів. Прояви лідерства в дитячих групах на кожному віковому етапі, їх специфіку й організаторські та координаційні функції розглянуто в роботах Г.Драгунової, О.Залужного, І.Кона, А.Краковського, Д.Фельдштейна та ін. У сучасному психолого-педагогічному дискурсі продовжуються теоретичні й емпіричні дослідження, спрямовані на вивчення різних напрямів такого наукового феномену: педагогічного супроводу дитячого лідерства (О.Уманський); особливостей виховання лідерських якостей особистості в сучасній загальноосвітній школі (Д. Алфімов); педагогічних умов розвитку лідерських якостей учнів молодшого шкільного віку (Т.Вежевич); організаційно-педагогічних умов формування позитивних лідерських якостей у молодших школярів (І. Пескова) тощо.

Так, у працях Д. Алфімова використовуються сполучення «ефективний лідер» як особистість, яка має значний вплив на думку й поведінку членів групи та яка планує, організовує, контролює діяльність підлеглих задля розв'язання завдань, поставлених перед групою, передаючи їм своє бачення майбутнього й допомагаючи їм адаптуватися до нового [1, с. 50]; «лідерські якості» як «узагальнені властивості особистості, які дозволяють їй створювати нове бачення рішення проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією цілей» [1, с.11].

Важливими для нас є вивчення прояву значних лідерських здібностей і якостей як ознаки спеціальної обдарованості. Людина з потужним лідерським потенціалом може стати успішною в соціономічних видах діяльності та вважається, за останніми дослідженнями, обдарованою. В науковому дискурсі досліджується кілька близьких видів обдарованості: соціальна, організаторська, атрактивна, комунікативна, лідерська. Поки що немає єдиної позиції вчених щодо їх співвідношення, також недостатньо розкрито специфіку кожної з них. Одні дослідники (О.Антонова, М.Богоявленська, Д.Сиск, Х.Россел, В.Юркевич и др.) ототожнюють такі види; інші (Н.Лейтес, О.Демченко, Т.Кісельова, Л.Попова, Д.Ушаков, Т.Хрусталева та ін.) вважають, що комунікативна, лідерська, організаторська, менеджерська, педагогічна, психологічна обдарованість є різновидами більш широко феномена, соціальна обдарованість. Зокрема, О.Демченко [3] стверджує, що соціальна обдарованість є складним психологічним явищем і науковим конструктом, до структури якої серед інших компонентів (соціальна мотивація, соціальний, емоційний інтелект, організаторські здібності тощо) входять і лідерські якості.

Зауважимо, що проблема лідерства особливо гостро постає в шкільні роки, коли відбувається активне формування особистості, створюються передумови для розвитку лідерських якостей. Формування позитивних лідерів в учнівському колективі не може бути стихійним процесом. Погоджуємося з дослідниками, які вважають, що потрібно організовувати спеціальну роботу, спрямовану на діагностику лідерських якостей у дітей та створення умов для реалізації лідерського потенціалу найбільш активних учнів. Для цього дітей потрібно ставити в позицію активного учасника різних видів діяльності. Розробляючи систему роботи з розвитку лідерських якостей, апелюємо до ціннісної теорії лідерства С.Кучмарські та Т.Кучмарські [11], згідно якої лідерству можна навчатися в різних видах діяльності. Д.Алфімов [1] експериментально довів, що ефективність виховання лідерських якостей школярів залежить від того наскільки неперервно (від класу до класу) воно здійснюється. Під неперервністю виховання лідерських якостей школярів автор розуміє поступовість виховних дій протягом усього перебування учня в школі та за її межами з урахуванням центральних психологічних новоутворень, що притаманні віковому періоду школярів й зумовлюють диференціацію змісту, форм і методів з ускладненням відповідно до їх можливостей щодо взаємодії із членами команди. Починаючи з першого класу необхідно проводити роз'яснення значення виховання в собі людини-лідера; розігрування рольових ситуацій, організовувати групові та індивідуальні вправи, які будуть допомагати зрозуміти та усвідомити особливості внутрішнього стану, власні переживання; створювати виховні ситуації та шукати способи їх вирішення; ознайомлювати дітей з біографіями видатних лідерів світу; проводити ігрові тренінги-вправи.

Можливості для виховання ефективного лідера закладені в організації освітнього процесу в контексті впровадження Концепції «Нова українська школа», в якій дитина ставиться в позицію активним учасником, суб'єктом власного особистісного становлення. Проте, з другого боку, необхідно створювати в закладі освіти специфічні педагогічні умови, реалізація яких сприятиме розвитку лідерських якостей учнів. Зокрема, Т.Вежевич [2] вважає, що для формування ефективного лідера необхідним є: виховання згуртованого колективу, в якому може самоактуалізуватися лідер; організація різнобічної творчої діяльності, в якій можуть виділитися лідери різного типу, відбувається відбір і збагачення соціального досвіду дітей; використання ефективних педагогічних технологій управління процесом розвитку особистості, які базуються на педагогіці співробітництва, сприяють створенню ділової активності, шанобливого ставлення до кожної особистості, естетичної насиченості повсякденного життя, спільного переживання успіхів і невдач тощо.

З метою розвитку лідерських якостей необхідно використовувати сучасні педагогічні технології. Так, учені [1; 4; 5; 7; 8; 9; 10] переконані, що технологічними процесами, найбільш адекватними меті виховання лідерських якостей особистості школяра, є проектна діяльність, інтерактивна взаємодія, методика колективних творчих справ, учнівське самоврядування, школа лідерів тощо. З усієї різноманітності особистісно орієнтованих форм саме ці є найбільш органічними щодо реалізації виховних цілей, оскільки, будучи

гуманістичними, забезпечують інтелектуальний, духовний і моральний розвиток дітей, їх самостійність, комунікабельність, бажання допомогти іншим.

Відповідно до цього, з метою розвитку лідерських якостей молодших школярів необхідно включати в колективну творчу діяльність, організувати позакласну виховну роботу, кожену форму виховання на засадах колективного творчого підходу. На сучасному етапі колективне творче виховання трактується як педагогічна технологія, правильне використання якої в роботі з дітьми різних вікових груп дає високі результати у виховній роботі в цілому, а також має великий потенціал для виявлення творчого потенціалу особистості. Лідер може проявитися лише в колективі, там реалізувати свій потенціал, проявити найкращі здібності. У зв'язку з цим важливим є те, що важливою є **колективна організація діяльності**, тобто такий спосіб, за якого всі члени колективу залучаються до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ. Така методика роботи формує в учнів навички побудови ефективних міжособистісних відносин у колективі, вміння вирішувати завдання, враховуючи інтереси і кожного члена колективу, і справи в цілому.

Аналіз теоретичного фонду показує, що можливості для виховання лідера як соціально активної особистості закладені в *сутності* технології колективного творчого виховання, оскільки вона передбачає «формування особистості в процесі роботи на користь інших людей; організацію певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості»; її *мети* («забезпечення соціального замовлення на людину нового, демократичного суспільства, якій притаманна активна, життєва позиція»), сприятиме формуванню такої людини; передбачуваному *результаті* (формуванні громадянської самосвідомості та здібностей до соціальної творчості) [11, с.182-184].

Для розвитку лідерського потенціалу дітей важливо враховувати й те, що технологія КТС передбачає реалізацію низки завдань:

- *виховних*, які ставлять вихователі в процесі організації колективної творчої діяльності, вирішуються непомітно для вихованців і які вони «відкривають» при обговоренні результатів колективної творчої справи, і вони стають їхніми вимогами до себе;
- *різних частин виховання*: громадянського, морального, трудового, розумового, фізичного, естетичного;
- *трьох сторін особистості*: пізнавально-світоглядної (знання, погляди, переконання, ідеали), емоційно-вольової (почуття, прагнення, інтереси, потреби), діяльнісної (вміння, навички, звички, здібності, риси характеру) [12, с.171].

Реалізація названих завдань більшою чи меншою мірою сприятиме створенню умов для виявлення лідера та для розвитку відповідних якостей: самостійності, активності, схильності до новизни, відповідальності. Цьому сприятиме закладена у технології обов'язкова співтворчість вихователя й вихованців, неперервний спільний пошук найкращих життєво важливих завдань на всіх етапах її проведення: цілепокладання, планування, підготовки, реалізації, підбиття підсумків й аналізу, (рефлексії), стадії найближчого застосування. Тільки в спільній, дружній і незалежній ситуації може проявитися позиція лідера в кожній схильної до цього дитини.

Важливо відзначити й те, що колективний творчий підхід до процесу виховання, забезпечується як групою засобів дружньої турботи (збудження, переконання, привчання, дружньої поваги, «довіра відповідальним дорученням», схвалення, захоплення «дружнім сюрпризом», «секретним договором»), співдружності старших та молодших колективів, роботи з рідними вихованців, співдружності педагогів, так і основними виховними засобами (колективна організаторська діяльність, колективні творчі справи, творчі ігри, творчі свята). Як бачимо, названі характеристики КТС забезпечують той тон і стиль в колективі, в якому буде комфортно як і кожній дитині, так і лідерові [6].

Вихованню лідера як незалежної та впевненої особистості сприятиме й те, що ця технологія – *особистісно орієнтована*, бо кожній дитині знайдеться справу для душі, яку вона може організувати, зробити краще, ніж інші. Особливість технології полягає в тому, що між вихователями та вихованцями складаються в процесі діяльності *суб'єкт-суб'єктні*

взаємини, в силу яких і вчитель, і учень рівною мірою почуваються відповідальними за якісне виконання поставлених завдань [6]. Саме така особистісно зорієнтована атмосфера, запропонована авторами технології, може сприяти розвитку ініціативності, впевненості, відповідальності, рішучості дитини і формування в неї лідерської позиції.

Виховання лідерських якостей і розвиток лідерського потенціалу забезпечується наступними особливостями технологія колективного творчого виховання, які визначив у своїх працях І.Іванов [6]:

- створення колективу на основі прагнення до високих ідеалів, привабливих для дітей, які формуються життєвою позицією педагога та справами, скерованими на громадську турботу про поліпшення навколишнього життя;

- побудова колективу на принципах змінності всього активу, колективного планування, організації та аналізу спільних справ, взаємин, вчинків;

- організація діяльності, суспільно значимої (для людей), особистісно значимої («творчо – інакше навіщо»), художньо-інструментованої (ритуалами, законами, традиціями), одухотвореної щирістю, гумором і розумінням дорослими потреб дитинства;

- особливу позицію педагога, як старшого товариша, здатного до співпраці з вихованцями, позицію, що забезпечує повне взаєморозуміння, взаємодію колективів педагогічного (старших друзів) та дитячого (друзів молодших) [6].

Отже, з'ясування сучасного стану виховання лідерів у початковій школі дало підстави для констатації недостатнього використання можливостей різних видів творчої діяльності з метою виховання лідерських якостей молодших школярів. Причиною цього є часткова теоретична розробленість різних аспектів такої проблеми в контексті виховання молодших школярів, а також невідповідність педагогів до вирішення названої проблеми. Це зумовлює необхідність дослідження процесу виховання лідерських якостей у молодших школярів як невід'ємного чинника їхнього гармонійного особистісного розвитку та самореалізації. На кожному етапі організації КТС є можливості для того, щоб лідер проявив себе, взяв на себе відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Алфімов Д. В. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі : монографія / Д. В. Алфімов. - Донецьк: Каштан, 2011. - 352 с.
2. Вежевич Т.Е. Формирование позитивных лидеров в среде учащейся молодежи как один из путей сохранения стабильности в обществе / Т.Е. Вежевич // Научно-методическая работа. – 20019. -№1. – С.41-44.
3. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДООУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
4. Демченко О. П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О. П. Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. – С. 134–145.
5. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
6. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П.Иванов. – М., 1989. – 208с.
7. Колеснік К.А. Організація колективної творчої діяльності у процесі мовленнєвої роботи на уроках рідної мови / К.А. Колеснік //Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. – С. 190-194.
8. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.
9. Лазаренко Н. И. Проектная технология в обучении: от веб-квеста до блог квеста / Н. И. Лазаренко // Педагогические инновации – 2017: материалы международной научно-практической интернет-конференции, Витебск, 17 мая 2017 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2017. – С. 88.

10. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.

11. Освітні технології : навчально-методичний посібник / за ред. О.М. Пехоти. – К.: АСК, 2002. – 255 с.

12. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В.Химинець, М.Ю. Кірик – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 312 с.

13. Kuczmariski S. Values-Based Leadership : Rebuilding Employee Commitment, Performance and Productivity / S. Kuczmariski, Th. Kuczmariski. – NJ : Prentice Hall, 1995. – 304 p.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Наталія Лозова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Демченко О.П. - кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

CREATIVE SELF-REALIZATION OF JUNIOR PUPIL AS THE SCIENTIFIC PROBLEM

N.Lożova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Розкрито сутність самореалізації як психологічного феномену та представлено різні підходи до його тлумачення. Показано значення творчої діяльності в процесі самореалізації дітей. Проаналізовано особливості творчої самореалізації молодшого школяра в новій соціальній ситуації. Виділено умови та способи, які забезпечать умови для розкриття творчого потенціалу особистості.*

***Ключові слова:** креативність, творчий розвиток, творча самореалізація, творчі здібності.*

***Abstract.** The essence of self-realization as a psychological phenomenon is revealed and various approaches to its interpretation are presented. The significance of creative activity in the process of self-realization of children is shown. The peculiarities of creative self-realization of a junior pupil in a new social situation are analyzed. Conditions and methods that will provide conditions for disclosure of creative potential of the person are distinguished.*

***Key words:** creativity, creative development, creative self-realization, creative abilities.*

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, на етапі суттєвих соціально-економічних трансформацій здатність людини до творчості набуває особливого значення. Проблема розвитку й використання потенціалу людини розглядається в контексті гуманізації та гуманітаризації суспільства й освіти, коли самореалізація особистості визнається пріоритетною. Глобальні перетворення орієнтують педагогів на виховання компетентної, ініціативної особистості, що готова легко адаптуватися до нових обставин, швидко та креативно мислити, знаходити оригінальні рішення. Відповідно до цього важливістю набуває вимога створення умов для особистісного зростання кожної дитини, забезпечення можливостей для її гармонійної взаємодії з усіма суб'єктами творчого освітнього середовища. Самореалізація дитини, культивування її унікальності, розвиток здібностей набуває актуальності в контексті набуття нею творчої компетентності, усвідомлення дітьми, починаючи з ранніх років, неосяжного творчого довкілля, формування особистості.

Саме на цьому наголошується в Законі України «Про освіту» [6], де зазначено, що найвища цінність суспільства – всебічний розвиток людини як особистості, розкриття її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей. Важливим завданням Нової української школи [8] є створення умов для розвитку в дітей потреби й здатності до інновацій, уміння креативно підходити до вирішення проблем, розумно та раціонально